

Danmark og det finsk-russiske spørgsmål i efteråret 1939

Af Jan Ahtola Nielsen

Kort efter udbruddet af 2. Verdenskrig i september 1939 rejste Rusland med henvisning til faren for et tysk angreb gennem finsk territorium territoriale krav over for Finland. Det førte til en række diplomatiske initiativer fra de andre nordiske lande for at styrke Finlands stilling over for Rusland. I den følgende artikel belyser ph.d.-stipendiat, cand.mag. Jan Ahtola Nielsen på grundlag af især udenrigsministerielt arkivmateriale, hvorledes Danmark som aktiv deltager i det nordiske samarbejde forholdt sig til Moskvas territoriale fordringer til Finland. Det undersøges, hvad der var Danmarks politik, hvordan den udviklede sig i dialog med de øvrige nordiske lande, og hvilke overvejelser der var afgørende i udformningen af den danske Finlandspolitik.

Holdningsdannelse

I begyndelsen af oktober 1939 svirede det med rygter om en russisk henvendelse til Finland. Den 8. oktober blev rygterne officielt bekræftet. I et finsk kommunike meddeltes det kort, at Rusland havde rettet forespørgsel om, hvorvidt Finland var villig til at sende en repræsentant til Moskva for at drøfte politiske og økonomiske spørgsmål. I den danske presse vurderedes det med tanke på den seneste udvikling i Østersøområdet, hvor Estland og Letland kort forinden var blevet påtvunget militærpagter, at det måtte dreje sig om strategiske spørgsmål. Efter forlydender i pressen ville Rusland således fordre nogle øer i Den Finske Bugt, militær besættelse af Hangö og adgang til Ålandsøerne.¹ På Slotsholmen var man en anelse bedre informeret, da man gennem gesandtskaberne i Moskva og Helsingfors kort forinden var blevet underrettet om henvendelsen og havde fået oplyst, at den finske regering ikke »vidste«, hvilke fordringer der ville komme på tale, men at det ifølge rygter, der stammede fra den tyske ambassadør i Moskva, ville dreje sig om nogle øer i Den Finske Bugt og en bid af Det Karelske Næs samt Hangö.²

1. *Politiken* 8.10.39.

2. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram fra ges. Moskva 6.10.39, Chiffertelegram fra ges. Helsingfors 7.10.39.

Fra Finland forlød det med al tydelighed af de offentlige kommentarer, at man ikke ville godtage samme behandling som de baltiske lande eller i det hele taget slå af på sin nordiske neutralitetspolitik.³ Den danske opinion sluttede op om den faste finske holdning. I Danmark som i de øvrige skandinaviske lande opfattedes Finland, der var blevet selvstændig i 1917, i løbet af 1930'erne efterhånden som en integreret del af det nordiske fællesskab. Fællesskabets vigtigste element under de eksisterende krigsforhold var neutralitetspolitikken, og den ønskede man at værne om. Den »parallele« nordiske neutralitetspolitik ansås som det bedste middel til at holde regionen uden for den igangværende stormagtskonflikt – ganske som det tilsvarende var lykkedes de skandinaviske lande under 1. Verdenskrig. På denne baggrund udviklede der sig en stemning for, at Finland skulle holde fast ved sin neutralitetspolitik og afvise russiske fordringer, som gik ud over denne. Man var imidlertid samtidig opmærksom på, at det finsk-russiske spørgsmål kunne udvikle sig og gribe forstyrrende ind i Nordens prekære stilling som neutral region. Støtte til den finske holdning forekom således kun undtagelsesvis i de offentlige kommentarer. Et eksempel herpå finder man i en ganske karakteristisk »indirekte« form i *Berlingske Tidende*. I en leder den 11. oktober skrev avisen: »Finlands holdning har hele tiden været klar; det står på den nordiske neutralitetslinies grund. Denne stilling har medført, at Finland med fasthed og følgerigtighed har afvist på nogen måde at blive bundet til eller forbunden med nogen stormagt eller stormagtsgruppe ... Finland vil ikke afvise drøftelse af noget spørgsmål, som ligger indenfor denne politikks væsen og rammer, men udtalelser, som dets ansvarlige ledere har fremsat, viser, at man ikke ønsker at gå udenfor disse rammer«. I pressen nøjedes man generelt med at fremhæve Finlands tilhørsforhold til det politiske og kulturelle fællesskab i Norden. Endvidere udtrykte man ønske om, at forhandlingerne måtte ende på en acceptabel måde for Finland, og fremhævede, at landets tilknytning til Norden og dets klare nordiske neutralitetspolitik måtte indebære, at det indtog en anden stilling i forholdet til Rusland end de baltiske lande.⁴

3. *Politiken* 8.10.39; *Social-Demokraten* 9.10.39, 10.10.39.

4. P. Munch: *Erindringer*, VII: Optegnelser fra og om Besættelsestiden, I: 1939-1942, København 1967, s. 14; Vilh. la Cour: *På vej mod katastrofen*, III: Som sæden – så høsten, København 1949, s. 182; Frantz Wendt: *Besættelse og Atomtid 1939-1965, Danmarks Historie*, XIV, København 1966, s. 22. For pressens kommentarer se *Politiken* 8.10.39; *Social-Demokraten* 9.10.39, 12.10.39; *Berlingske Tidende* 11.10.39.

Demarche i Moskva

Den 9. oktober blev den danske regering gennem kammerherre Lerche, som var dansk gesandt i Helsingfors, anmodet om at understøtte Finland diplomatisk. Finlands udenrigsminister Eljas Erkkö henstillede til P. Munch at sætte sig i forbindelse med sine skandinaviske ministerkollegaer og muligvis de andre Oslo-staters udenrigsministre for at drøfte, hvorledes Finland kunne understøttes i Moskva. Det var Erkkös håb, at man ville henvende sig i den russiske hovedstad eller på anden måde offentliggøre sin støtte til Finland, således at Rusland blev oplyst om landenes officielle holdning.⁵

Før spørgsmålet kunne tages op i regeringen, blev der fra svensk side opfordret til at deltage i en fælles skandinavisk diplomatisk henvendelse i Moskva. Hermed var de øvrige Oslo-stater ude af billedet. Et svensk demarcheudkast erklærede, at de nordiske regeringer med opmærksomhed ville følge de forestående forhandlinger, og udtalte »forventning« om, at der ikke ville blive lagt hindringer i vejen for, at Finland fuldkommen uafhængigt kunne fastholde den neutrale stilling, som landet indtog i nært samarbejde med de øvrige nordiske lande. Den 10. oktober forlød det, at den norske regering havde tilsluttet sig det svenske forslag. Dette dog under forudsætning af en tilsvarende dansk henvendelse og af, at de ikke blev foretaget samlet, men hver for sig.⁶ Finlands gesandt i København, Paavo Pajula, fremholdt under en konference i Udenrigsministeriet mellem P. Munch og de nordiske gesandter samme dag meget stærkt betydningen af sagens hurtige behandling – den finske forhandlingsdelegation ville ankomme til Moskva næste formiddag, og det ville være af stor betydning, at demarchen forelå inden optagelsen af forhandlingerne eller snarest muligt efter.⁷

5. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegrammer fra ges. Helsingfors 9.10.39. I det finske udenrigsministerium var man tilbøjelig til at tro, at kammerherre Lerche ville blande tingene sammen, og man instruerede derfor også gesanden i København, Pajula, om at fremføre de finske ønsker over for P. Munch. Se Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1, Telegram til ges. København 9.10.39.

6. Denne sidstnævnte forudsætning for norsk medvirken – at noterne ikke blev afleveret samlet, men hver for sig – betød, at noten formelt kom til at indeholde visse problematiske sætninger. Når det i noten hedder, at »alle de nordiske regeringer« og »de udtaler«, erklærer hvert af landene jo noget på de andres vegne, hvorved man tiltager sig styrken i det kollektive, mens man samtidig med formel ret gennem den parallelle optræden kan hævde, at der ikke er foretaget noget kollektivt skridt. Se Erik Brüel: »De nordiske landes holdning til den finsk-russiske konflikt«, *Nordisk Tidsskrift for international Ret*, XII, 1941.

7. Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1, Telefonbesked fra ges. København 10.10.39.

P. Munch havde under konferencen med gesandterne meddelt, at den danske regering på grund af statsminister Staunings fravær endnu ikke havde taget stilling i spørgsmålet, men at den efter al sandsynlighed ville tilslutte sig opfordringen.⁸ På et ministermøde den 11. oktober var der da også almindelig tilslutning til at foretage henvendelsen. En anden afgørelse ville også have været uventet. P. Munch havde halvandet år tidligere på et nordisk udenrigsministermøde i Oslo rejst spørgsmålet om, hvorvidt Danmark i tilfælde af tyske fordringer i grænsespørgsmålet ville kunne påregne moralsk støtte fra de øvrige nordiske lande. Herved havde han tænkt sig, at de nordiske lande enten samlet kunne sige i Berlin, at det var et spørgsmål, der interesserede hele Norden, eller at de kunne påtage sig at være mæglere. Nu stod Finland i en parallel situation, og det svenske demarcheudkast var udfærdiget efter samme principper om moralsk støtte som fremlagt af P. Munch. Hertil var den svenske opfordring en direkte udløber af Finlands klare ønske om diplomatisk støtte, og tager man så yderligere i betragtning, at småstaterne var enige om så vidt muligt at støtte hinanden under krigen, er det klart, at der skulle foreligge særlige danske grunde for en afvisning af den svenske opfordring – og sådanne ekstraordinære interesser forelå ikke i forholdet til Rusland. Nogle dage efter ministermødet udtalte P. Munch sig i Udenrigspolitisk Nævn både for og imod aktionen. Han mente, det var tvivlsomt, om henvendelsen ville hjælpe Finland, idet russerne blot kunne henvise til, at det var et internt finsk-russisk spørgsmål. Men samtidig var et sådant skridt af stor værdi for samfølelsen i Norden og derfor vanskeligt at afvise.⁹

Den 11. oktober søgte L.B. Bolt-Jørgensen, Danmarks gesandt i Moskva, i selskab med sine skandinaviske kollegaer at få foretræde for den russiske udenrigskommissær. Fra V.M. Molotovs sekretariat forlød det imidlertid, at han ikke »kunne« tage imod dem. Da situationen ikke ændrede sig i løbet af det næste døgn, sendte gesandterne, for at sikre sig, at demarchen blev overleveret inden det første møde mellem de finske og russiske forhandlere den 12. oktober, deres parallelle noter til sekretariatet

8. Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1. Telefonbesked fra ges. København 10.10.39; Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.1.Af. PM 10.10.39; Utenriksdepartementets arkiv, Riksarkivet, Oslo, 35.G.2. Indberetning fra ges. København 10.10.39.

9. Tage Kaarsted (udg.): *Ministermødeprotokol 1929-1940. Ministeriet Stauning-Munch*, 2: 1933-40, Århus 1984, 11.10.39; Referater fra Udenrigspolitisk Nævn, Rigsarkivet, 17.10.39; Viggo Sjøqvist: *Danmarks udenrigspolitik 1933-1940*, København 1966, s. 227-229, 312.

med en notits om, at de ikke havde haft mulighed for på deres regerings vegne at afgive denne »vigtige og påtrængende« erklæring, men at de til enhver tid var beredte til at møde op og udtale sig om dens indhold.¹⁰

Den russiske ledelse viste ingen interesse for de skandinaviske noter. Molotov antydede således over for den tyske ambassadør von der Schulenburg, at erklæringerne havde gjort et ringe indtryk på den russiske regering. Når dette er sagt, må det pointeres, at henvendelsen var med til at skabe øget international opmærksomhed omkring det finsk-russiske spørgsmål og betød en sympatitilkendegivelse over for Finland, som dette tillagde megen vægt, idet Finland herigennem understøttedes i de synspunkter, der henviste til landets nordisk-orienterede neutralitetspolitik, som Finlands chefforhandler J.K. Paasikivi var blevet instrueret i at fremhæve under forhandlingerne i Moskva.¹¹

P. Munch har senere skrevet om henvendelsen, at den svarede til de rådende stemninger i de skandinaviske lande. Dette understøttes af kommentarerne i den danske presse, der kraftigt bifaldt skridtet. *Social-Demokraten* udtrykte sin glæde over denne »håndsrækning til Finland«, som avisen karakteriserede som »Nordens forsøg på at styrke og bevare Finland som en del af det neutrale Norden«. I samme ånd skrev *Berlingske Tidende*, at demarchen var en følgerigtig og naturlig konsekvens af den fælles nordiske neutralitetspolitik.¹²

Demarche i Washington

Erkko havde den 9. oktober også henstillet til P. Munch at bemyndige gesandten Henrik Kauffmann i Washington til i samarbejde med sine der-værende skandinaviske kollegaer at understøtte Finlands bestræbelser på at udvirke en henvendelse fra USA i Moskva. Udenrigsministeren havde

10. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram fra ges. Moskva 12.10.39, Brev Bolt-Jørgensen-Mohr 16.10.39.

11. Auswärtiges Amts arkiv, Rigsarkivet, København, pk. 331, Indberetning fra ges. Moskva 16.10.39; Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, Ca.8, PM 9.10.39; P. Munch: *Dansk politik under krig og besættelse, I: 1939-1941*, i Aage Friis: *Danmark under Verdenskrig og Besættelse*, Odense 1946, s. 40.

12. *Ministtermødeprotokol 1929-1940. Ministeriet Stauning-Munch*, 2, 11.10.39; Munch 1946, s. 40; *Social-Demokraten* 14.10.39; *Berlingske Tidende* 13.10.39.

fremhævet, at man på grundlag af forudgående finsk-amerikanske underhandlinger var informeret om, at en skandinavisk henvendelse ville være af betydning.¹³

Henvendelsen var kort blevet omtalt på et møde i Udenrigspolitisk Nævn den 10. oktober, hvor P. Munch havde underrettet om den nyeste udvikling i de finsk-russiske relationer. De Konservative (Bjørn Kraft) havde tiltrådt den fra finsk side ønskede henvendelse i Washington. På ministermødet den 11. oktober blev anmodningen behandlet og gav ligesom spørgsmålet om en demarche i Moskva ikke anledning til nogen større diskussion. Det blev således vedtaget at lade Kauffmann henvende sig i State Department, »hvis« det viste sig, at Moskva stillede umådeholdne krav.¹⁴ Da Udenrigsministeriet imidlertid næste dag modtog telegram fra Kauffmann om, at hans gesandtkollegaer – i forventning om en tilsvarende dansk aktion – allerede havde henvendt sig hos den amerikanske regering, henstilledes Kauffmann straks at følge trop. Følgelig afleverede Kauffmann så en note i State Department, hvori den amerikanske regering henledtes på, hvilken vanskelig situation der ville opstå i tilfælde af, at der under de kommende finsk-russiske forhandlinger blev stillet krav, der alvorligt truede Finlands integritet og selvstændighed.¹⁵

13. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegrammer fra ges. Helsingfors 9.10.39; Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1, Telegram til ges. København 9.10.39.

14. Udenrigspolitisk Nævn, Rigsarkivet, 10.10.39; *Ministermodeprotokol 1929-1940. Ministeriet Stauning-Munch*, 2, 11.10.39; Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram til ges. Moskva 11.10.39. Kammerherre Lerche havde meddelt, at Erkko under deres samtale den 9. oktober havde udtalt, at Finland først ville anmode USA om at henvende sig i Moskva, »hvis de russiske krav viste sig at være umådeholdne«. Dette tolkede man i Udenrigsministeriet således, at en dansk henvendelse i Washington også først skulle finde sted i så fald. Der er her tale om en klar misforståelse, idet den finske regering ikke arbejdede med et sådant forbehold, men ønskede en amerikansk henvendelse i Moskva hurtigst muligt. Noget taler altså for, at Lerche har misforstået situationen, men i Udenrigsministeriet betragtede man fadæsen som et udtryk for, at nerverne var stærkt belastede i det finske udenrigsministerium. Se Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram fra ges. Helsingfors 9.10.39, Brev Falkenstjerne-Lerche 12.10.39.

15. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram fra ges. Washington 11.10.39 (modtaget 12.10), Brev Falkenstjerne-Lerche 12.10.39. Se også Utenriksdepartementets arkiv, Riksarkivet, Oslo, 35.G.2, Indberetning fra ges. Washington 11.10.39. Den svenske gesandt havde allerede den 10. oktober afleveret en erklæring af samme ordlyd som Kauffmann. Gesanden havde endvidere overbragt præsident Roosevelt et personligt brev fra kronprins Gustaf Adolf, hvori præsidenten opfordredes til at gøre sin indflydelse gældende i Moskva i hensigten at modvirke mulige tiltag over for Finland af aggressiv karakter. Den finske gesandt havde afleveret en tilsvarende appel fra præsident Kallio. Wash-

De nordiske henstillinger kan have bidraget til, at USA's ambassadør i Moskva samme dag blev henstillet at overbringe et personligt budskab fra Roosevelt til den sovjetiske præsident, der udtrykte ønske om, at Rusland ikke ville stille Finland over for krav, der var i konflikt med bevarelsen og udviklingen af de to landes venskabelige og fredelige forhold samt begge landes selvstændighed. Ambassadøren Steinhardt overbragte budskabet til Molotov den 12. oktober og blev modtaget med noget større respekt end de skandinaviske gesandter. Fra amerikansk side blev det dog fremholdt over for pressen, at henvendelsen var sket helt uafhængigt af de samtidige skandinaviske henvendelser.¹⁶

Før statschefmødet

Kort efter krigsudbruddet i begyndelsen af september 1939 var tanken om en større nordisk manifestation af den fælles neutralitetspolitik blevet rejst. Kong Christian havde i et personligt brev til den svenske konge anmodet denne om at tage hånd om spørgsmålet om et nordisk statschefmøde. På dette tidspunkt var spørgsmålet imidlertid ikke aktuelt. P. Munch havde således over for den svenske gesandt fremholdt, at det kunne være opportunt at udskyde mødet til et tidspunkt, hvor det »af særlige grunde kunne synes ønskeligt med den specielle manifestation af sammenhold som en sådan sammenkomst indebar«. Disse særlige grunde opstod med de russiske krav til Finland, der vurderedes at true Norden, særlig Finland. På denne baggrund indbød den svenske konge til fælles rådslagning i Stockholm den 18.-19. oktober mellem de fire nordiske statsoverhoveder og deres udenrigsministre. Tanken med mødet var at manifestere det

---

ington var skeptisk over for nytten af en amerikansk henvendelse, da det vurderedes, at amerikansk indflydelse i Moskva var »just about zero«. Men desuagtet ville Roosevelt, muligvis under påvirkning af de nordiske henvendelser, foretage en demarche i Moskva trods indvending fra udenrigsminister Hull, der mente, at det ville skabe en besværlig præcedens. Se Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram fra ges. Washington 11.10.39, Brev Falkenstjerne-Lerche 12.10.39; *Foreign Relations of the United States*, 1939, vol. 1, s. 965-970, Memorandum af Moffat 11.10.39, Telegram Hull-Steinhardt 11.10.39, Telegram Steinhardt-Hull 12.10.39; Robert Dallek: *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy 1932-1945*, New York 1979, s. 208-209.

16. Max Jakobson: *Diplomaattien talvisota. Suomi maailmanpolitiikassa 1938-1940*, Porvoo 1955, s. 227-228; *Talvisota Kronikka*, Jyväskylä 1997, s. 10; Utenriksdepartementets arkiv, Riksarkivet, Oslo, 35.G.2, Indberetning fra ges. Washington 16.10.39.

nordiske fællesskab og samfølelsen med Finland og derved yderligere styrke regionens stilling i verdensopinionen og Finlands forhandlingsposition i Moskva.¹⁷

I København udtalte udenrigsminister P. Munch til pressen, at det forestående statschefmøde måtte betragtes på samme måde som trekongermøderne under 1. Verdenskrig, som et udtryk for samfølelsen i Norden. Dette tema var også dominerende i pressen, der udtrykte glæde over, at de nordiske statschefer skulle samles i denne mørke tid, og betonedede, at mødet ville blive et udtryk for den stærke følelse af samhørighed mellem de nordiske lande og samtidig understrege deres absolutte neutralitetspolitik.¹⁸

Forinden P. Munch i følge med kongen skulle rejse til Stockholm, fremlagde han i Det Udenrigspolitiske Nævn en analyse af den seneste udvikling i den internationale politik. Ruslands Finlandspolitik fandt han mødte stiltiende forståelse i Berlin. Tyskerne var næppe tilfredse med udviklingen, men måtte i lyset af den stormagtspolitiske situation affinde sig dermed. Hvis Finland og Rusland kunne forliges, ville det vel stoppe dermed, men i modsat fald kunne situationen udvikle sig i retning af russiske fordringer til Sverige og Norge. Han fremhævede, at man i det hele taget måtte gøre sig klart, at stormagten Rusland var rykket Norden nærmere, og at man derfor fremover burde udstrække den forsigtighed, man havde vist i omtalen af Tyskland og tyske forhold, til Rusland. Blandt nævnsmedlemmerne var der almindelig enighed om, at man ikke kunne rådgive Finland i den ene eller anden retning. P. Munch udtalte på den ene side, at Danmark ikke kunne opmuntre Finland til at afvise de russiske krav, da man i så fald i tilfælde af en militær konflikt ville pådrage sig et ansvar, som man på ingen måde ville kunne indfri – Sverige kunne muligvis intervenere i en finsk-russisk krig, men det var utænkeligt for Danmarks vedkommende. Nogle medlemmer mente på den anden side, at man aktivt skulle opmuntre Finland til at søge at komme til forståelse med Rusland (Hassing-Jørgensen), dog ikke under alle omstændigheder (Brorsen), men dette standpunkt mødte ikke forståelse i nævnet. Det andet hovedspørgsmål, der blev behandlet på nævnsmødet, var, hvorvidt de nordiske lande burde forsøge at bidrage til en tilvejebringelse af fredsforhandlinger mel-

17. Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm. HP.20.D. Brev Hamilton-Sandler 9.9.39; Wilhelm M. Carlgren: *Svensk utrikespolitik 1939-1945*, Stockholm 1973, s. 48.

18. *Nationaltidende* 14.10.39; *Politiken* 14.10.39; *Social-Demokraten* 14.10.39 og 18.10.39; *Berlingske Tidende* 18.10.39.

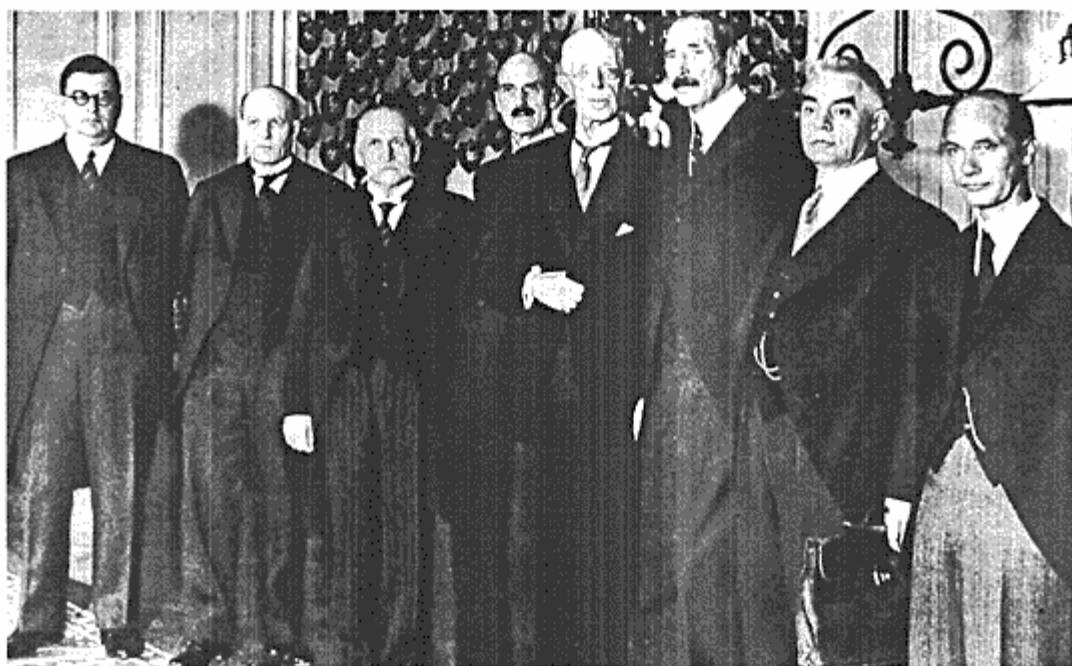

lem de krigsførende parter. Den seneste udvikling havde givet regeringen ekstra anledning til sådanne overvejelser, og P. Munch havde sonderet holdningen hos de nordiske gesandter. Pajula havde i den forbindelse givet udtryk for en meget varm interesse, idet han vurderede, at en afslutning på krigen i Europa ville påvirke Ruslands holdning over for Finland i moderat retning. P. Munch var personlig skeptisk over for nytten af et mæglingsforsøg, men forventede, at spørgsmålet ville blive rejst i Stockholm, og tog det derfor op i nævnet. Her var der overvejende tilslutning til, at det for øjeblikket var betænkeligt at støtte mæglingsforsøg, da det umiddelbart ville være ensbetydende med at gå Tysklands ærinde – England og Frankrig havde nylig afvist de af Hitler den 6. oktober fremførte fredsbetingelser.¹⁹

Statschefmødet i Stockholm

I Stockholm åbnede kong Gustaf statschefmødet den 18. oktober. Herefter trak monarkerne og præsident Kallio sig tilbage og overlod forhandlingerne til udenrigsministrene. Erkkko gav indledningsvis en redegørelse for den seneste udvikling i det finsk-russiske forhold. De russiske krav var hovedsagelig af militær karakter. Moskva syntes at ville udnytte den storpolitiske situation til at forbedre forsvaret af Leningrad og havde over for finnerne begrundet fordringerne med, at en stormagt var berettiget til at sørge for sin sikkerhed. Disse »legitime« sikkerhedsinteresser kunne man i et vist omfang anerkende i Helsingfors. Man var således villig til at forhandle om nogle øer i Den Finske Bugt og et mindre område på Det Karelske Næs. Men kravet på Fiskerhalvøen ved Ishavet, som ikke kunne begrundes militært, havde man afvist. Og Hangö kunne under ingen omstændigheder komme på tale, idet en russisk flådebase på finsk territorium ville kompromittere og eventyre landets stilling som neutral. Erkkko fremholdt, at faren ved de »dynamiske« stater var, at de var tilbøjelige til at fordre stadig mere, hvis de mærkede, at man på noget punkt gav efter. I Finland herskede således den opfattelse, at det var bedre at forsvare sig, hvis man ikke kunne sætte bestemte grænser for kravene. Den finske re-

19. Udenrigspolitisk nævn, Rigsarkivet, 17.10.39; Auswärtiges Amts arkiv, Rigsarkivet, pk. 200, Telegram fra ges. København 11.10.39; Utenriksdepartementets arkiv, Riksarkivet, Oslo, 35.G.2, Indberetning fra ges. København 11.10.39; Sjøqvist 1966, s. 333.

De nordiske statschefer og udenrigsministre var i anledning af de russiske krav til Finland samlet til fælles rådslagning i Stockholm den 18.-19. oktober 1939. Fra venstre ses Finlands udenrigsminister Eljas Erkkö, Danmarks udenrigsminister P. Munch, Finlands præsident Kyösti Kallio, Norges kong Haakon VII, Sveriges kong Gustaf V, Danmarks kong Christian X, Norges udenrigsminister Halvdan Koht og Sveriges udenrigsminister Rickard Sandler. (Foto: Sotamuseo, Helsingfors).

gering ville dog under forudsætning af, at landets neutrale stilling ikke blev krænket forsøge at forhandle sig til rette, og det var Erkkos personlige indtryk, at dette ville lykkedes.

Herefter gik man så over til at drøfte, hvilke skridt man kunne tage for at understøtte Finlands sag. Den svenske udenrigsminister Richard Sandler forestillede sig, at man kunne foretage en ny diplomatisk aktion. Erkkö udtalte, at man i Helsingfors tillagde den skandinaviske demarche i Moskva megen vægt. Men hvad der mere kunne gøres i så henseende, var vanskeligt at sige. Af stormagterne havde USA vist stor interesse og ville sikkert også gøre det fremover. England og Frankrig derimod havde ikke nogen indflydelse i Moskva. Tyskland kunne, som situationen var, ikke forventes at fremme Finlands sag. Men måske kunne man henvende sig til Italien. Sandler var villig til at foretage en demarche i Rom, men mente samtidig, at man burde holde kontakt med England og Frankrig. Hverken den norske udenrigsminister Halvdan Koht eller P. Munch berørte spørgsmålet om en ny demarche. En anden mulighed, som også blev bragt på

bane af Sandler, var, at man afgav en udtalelse om de nordiske landes neutralitetspolitik, hvorved man samtidig tjente det formål at støtte Finland. Koht og P. Munch var begge skeptiske over for, om man i det hele taget kunne give Finland råd. Sidstnævnte fremholdt på linie med, hvad han havde udtalt i Det Udenrigspolitiske Nævn, at man ikke havde ret til at give råd, hvis man ikke kunne sætte en indsats bagved, og det var der ikke megen mulighed for i øjeblikket. Erkko erklærede blot, at det var af stor betydning, at de øvrige nordiske lande var overbevist om, at Finland ikke ville vige fra neutralitetspolitikken. På denne baggrund konkluderede Sandler, at Finland ikke begærede noget direkte råd fra de øvrige. Imidlertid rejste den russiske politik spørgsmål, som direkte berørte andre af de nordiske lande; dette var tilfældet i forbindelse med Fiskerhalvøen og Ålandsøerne, og han fandt derfor, at man burde give udtryk for Nordens interesse i, at Finland forblev neutral. Koht tilsluttede sig dette standpunkt og udtalte, at man burde (1) indlede kommunikation med at udtrykke enigheden om neutralitetspolitikken. Derpå kunne man (2) meddele, at den finske udenrigsminister i denne forbindelse havde givet en redegørelse for forhandlingerne med Rusland, og (3) udtale, at de øvrige udenrigsministre var enige med ham i, at Finland burde fastholde sin neutralitetspolitik. P. Munch kunne tilslutte sig de to første punkter, men afviste det tredje, som han mente ville have rådgivende karakter med en påfølgende forpligtelse, som man ikke ville være i stand til at honorere. Han mente endda, at en sådan udtalelse kunne blive problematisk for Finland under de fortsatte forhandlinger. Erkko var enig i de af P. Munch fremsatte synspunkter og tilføjede, at han anså det for risikabelt, at man udtalte, at han havde redegjort for de fortrolige forhandlinger i Moskva. Dilemmaet var grundlæggende det, at Finland på den ene side ønskede al mulig støtte fra de øvrige nordiske lande, men på den anden side måtte stå fast på den i Moskva fulgte forhandlingstaktik, der betonedede, at den finske politik blev ført uafhængigt af påtryk udefra.²⁰

Som forventet af P. Munch blev spørgsmålet om, hvorvidt de nordiske lande skulle tage initiativet til en mægling mellem de krigsførende parter også taget under behandling. Spørgsmålet blev bragt frem af Sandler på

20. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.F.86, Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1 og Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.20.D, Referater af de nordiske udenrigsministres forhandlinger under statschefmødet i Stockholm 18.-19. oktober 1939; Udenrigspolitisk nævn 20.10.39 og 21.11.39; Se også Aaro Pakaslahti: *Talvisodan poliittinen näytelmä*, Helsinki 1970, s. 136; Jakobson 1955, s. 229-230.

indtrængende anmodning af kong Gustaf, der ikke ønskede, at man skulle forsømme noget, der kunne lede til en hurtig afslutning på krigen. Imidlertid gav såvel Sandler selv som Koht og P. Munch udtryk for betænkeligheder. Erikko fremholdt, at Finland meget ønskede, om der kunne gøres noget for freden, men han erkendte samtidig, at et eventuelt mæglingsforsøg for nuværende måtte siges at være dømt til at mislykkes. Der var således enighed om, at mulighederne for fred var diminutive. På denne baggrund foreslog Sandler, at man i kommunikøet nøjedes med at henvise til den fredsappel, der var blevet fremsat af kong Leopold kort før krigsudbruddet, hvilket mødte tilslutning fra alle sider.²¹

Hen på aftenen hævdede udenrigsministrene mødet og tog til gallataflet på Stockholms slot. Her blev de i forening med deres statschefer genstand for en storslået opmærksomhed, da en stor forsamling af op imod hundrede tusind hyldede dem foran det oplyste slot med fanetog og sang. Præsident Kallio modtog en særlig opmærksomhed. De mange fremmødte manifesterede, at det nordiske fællesskab havde stærk forankring i folket, og at det nordiske statschefmøde var mere end en politisk handling, det var samtidig et stærkt udtryk for samfølelsen mellem de nordiske broderfolk.²²

Næste formiddag samledes udenrigsministrene på ny. Sandler fremlagde et kommunikøudkast, som efter nogle mindre ændringer blev godkendt og forelagt for statscheferne, der gav det deres fulde tilslutning. Kommunikøet var hermed klar til offentliggørelse. På det efterfølgende pressemøde var en del af pressens nordiske repræsentanter skuffede over, at der ikke var blevet fremsat en skarp udtalelse om det finsk-russiske spørgsmål. Det havde jo været mødets alfa og omega og burde derfor i denne gruppes øjne i det mindste være blevet skudt i forgrunden ved udtrykkeligt at være blevet nævnt. Hertil må dog bemærkes, at Erikko ikke havde udtrykt ønske om noget sådant og i det hele taget havde været tilbageholdende med henblik på at få det finsk-russiske spørgsmål direkte nævnt i kommunikøet, idet han ikke regnede med, at det ville gavne Finland, men snarere udsætte det for større vanskeligheder. Endvidere må det fremholdes, at kommunikøets udtalelse om, at regeringerne var »bestemt på i nært

21. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.F.86, Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1 og Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.20.D, Referater af de nordiske udenrigsministres forhandlinger under statschefmødet i Stockholm 18.-19. oktober 1939.

22. *Berlingske Tidende, Nationaltidende og Politiken* 19.10.39.

På Stockholm Slot blev de nordiske statschefer og deres udenrigsministre om aftenen den 18. oktober 1939 genstand for en storslået opmærksomhed, da en stor folkemængde hylkede dem foran slottet med fanetog og sangerhilsen. De mange fremmødte manifesterede det nordiske fællesskabs stærke forankring i folket og viste, at statschefmødet var mere end en politisk handling, det var samtidig et stærkt udtryk for de nordiske folks samfølelse. (Foto: Sotamuseo, Helsingfors).

samarbejde konsekvent at holde fast ved denne deres fuldstændige neutralitet«, som de krævede »respekt [for] fra alle sider«, først og fremmest var henvendt til Moskva, omendskønt noget abstrakt formuleret. Det første citat indebar for så vidt, at en afvigelse fra den fuldstændige neutralitetspolitik ville være i modstrid med det nordiske samarbejde, og måtte i den forstand indirekte understøtte Finlands forhandlingsposition, særlig omkring Hangö.²³

I den danske presse hylkede man statschefmødet som en vigtig mani-

23. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.F.86, Kommunikeet fra statschefmødet i Stockholm 18.-19. oktober 1939; Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.F.86, Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1, og Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.20.D, Referater af de nordiske udenrigsministres forhandlinger under statschefmødet i Stockholm 18.-19. oktober 1939; Udenrigspolitisk Nævn, Rigsarkivet, 20.10.39; Munch 1946, s. 41; Brüel 1941, s. 26.

festation af det nordiske samarbejde og regionens vilje til neutralitet, og man sluttede stærkt op om kommunikeet. *Nationaltidende* mente ligefrem, at kommunikeet sagde »meget, uhyre meget om Finlands og hele Nordens holdning til de russiske krav«. ²⁴

På et opfølgende møde i Udenrigspolitisk Nævn den 20. oktober fik P. Munch fuld opbakning fra oppositionen, der fandt, at kommunikeet ganske dækkede den hovedopfattelse, der var kommet til orde ved nævnets forrige møde. Efter at udenrigsministeren havde redegjort for det finsk-russiske spørgsmål, blev der fremført interesse (Bjørn Kraft) i at høre, om der under forhandlingerne i Stockholm var kommet noget frem – navnlig fra finsk side – om, hvorledes de nordiske stater ville forholde sig i tilfælde af en finsk-russisk krig. P. Munch meddelte ifølge nævnsreferatet blot, at Erkkö med stor flid havde undgået at udtale sig om forventninger med hensyn til de andre nordiske lande. Det er dog sandsynligt, at han har meddelt, at han selv havde gjort det klart for Erkkö, at Finland i så fald ikke kunne forvente nogen større hjælp fra Danmark. P. Munch vurderede, at det finsk-russiske spørgsmål i det hele taget indebar store risici for Norden. Det var ikke til at forudsige, hvilke stemningsbrydninger en militær konflikt mellem Finland og Rusland kunne udløse i Sverige, og hvor vidt dette kunne føre, var vanskeligt at sige. Der var således både i Sverige og Norge stærke bekymringer for russiske interesser i det nordlige Skandinavien. ²⁵

Ny henvendelse i Moskva

I et forsøg på at styrke den finske forhandlingsposition forud for en ny forhandlingsrunde i Moskva tog man fra svensk side initiativ til en fornyet skandinavisk henvendelse. Den 29. oktober mødte friherre Hamilton, svensk gesandt i København, op i Udenrigsministeriet for at informere om, at Sverige var indstillet på at foretage en ny demarche i Moskva. Hamilton overbragte ved samme lejlighed et udkast til den påtænkte henvendelse. Hvorledes og i hvilket omfang Danmark eventuelt fandt det ønskeligt at foretage en lignende demarche, overlod man til den danske regerings bedømmelse. Den svenske henvendelse ville ske uafhængigt af Danmarks og Norges indstilling. Men på svensk side håbede man meget,

24. *Politiken, Social-Demokraten, Berlingske Tidende og Nationaltidende* 20.10.39.

25. Udenrigspolitisk Nævn, Rigsarkivet, 20.10.39.

at man der ville slutte op om initiativet. Forinden den svenske regering foretog sig yderligere skridt, skulle dog Helsingfors' opfattelse i sagen indhentes, og intet var derfor endnu endeligt afgjort. Et par dage senere understregede Hamilton efter henstilling fra Stockholm, at demarchen ikke skulle gives publicitet.²⁶

Spørgsmålet blev taget op i regeringen den 30. oktober. Her var der betænkeligheder, idet man anså, at en fornyet henvendelse snarere ville skade end gavne Finland. Det svenske demarcheudkast udtalte, at Sverige i egen interesse lagde overordentlig vægt på, at der ikke indtrådte nogen forandring i Finlands stilling som selvstændig og neutral og udtrykte, at reaktionen i Sverige ville blive overordentlig stærk, hvis Finland blev tvunget ind i en afhængig stilling, hvilket kunne skade de svensk-russiske relationer. P. Munch vurderede, at den svenske tekst var udfordrende og havde trusselsanstreg, hvad han mente næppe kunne antages at have en gavnlig virkning i Moskva. Udkastet betragtedes da også som uanvendeligt i tilfælde af en dansk aktion. Men hvis Helsingfors tilsluttede sig ønskeligheden af en ny demarche, ville den danske regering ikke unddrage sig. Dette under forudsætning af norsk deltagelse. Senere på dagen kunne Hamilton under en samtale med P. Munch oplyse, at Finland havde givet sin fulde tilslutning til den svenske demarche, som ville blive foretaget den 2. november. Hermed var den ene forudsætning for en dansk demarche opfyldt. P. Munch antydede nu over for den svenske gesandt, efter hvilke retningslinier han kunne tænke sig en ny dansk fremstilling: Den burde indeholde dels en påmindelse om den tidligere danske henvendelse, dels en fremholdelse af, at man fra dansk side nu i de finsk-russiske forhandlingens mere fremskredne stilling ønskede at understrege sin opfattelse på ny.²⁷

I dagene 30.-31. oktober blev spørgsmålet behandlet mellem de skandinaviske udenrigsministre over telefonen. Sandler pressede på for en dansk og norsk henvendelse. Men dette modarbejdedes af Koht, der var imod en ny henvendelse, som han var overbevist om ikke ville føre til andet end irritation i Moskva. Mens disse meningsudvekslinger fandt sted, udarbejde-

26. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet 5.G.41, Referat af Falkenstjerne 6.11.39; Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.1.Af, Brev Söderblom-Hamilton 28.10.39; P. Munchs privatarkiv, Rigsarkivet, pk. 52, Brev Hamilton-Mohr 31.10.39.

27. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Referat af Falkenstjerne 6.11.39; *Ministermødeprotokol 1929-1940. Ministeriet Stauning-Munch*, 2, 30.10.39; Udenrigspolitisk Nævn, Rigsarkivet, 8.11.39; Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.1.Af, Brev Hamilton-Sandler 30.10.39; Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1, Notat af Pajula 31.10.39.

des i Udenrigsministeriet en foreløbig udformning til en dansk demarche efter P. Munchs ovennævnte retningslinier. Udkastet blev den 31. oktober overbragt Pajula og Hamilton i København og sendt til omgående forelæggelse for Koht i Oslo. Det blev i forbindelse hermed betonet, at det ikke var endeligt godkendt af den danske regering. Men under forudsætning af norsk tilslutning ville der blive truffet endelig beslutning i regeringen på et ministermøde den følgende dag.²⁸

Nu skete der imidlertid noget i Moskva, der påvirkede den danske holdning. I en offentlig tale til den øverste sovjet om aftenen den 31. oktober redegjorde udenrigskommissær Molotov for det finsk-russiske spørgsmål i detaljer og gjorde derved fordringerne til Finland til et prestigespørgsmål for den russiske ledelse. Herved ville Moskva lægge yderligere pres på Finland og gøre det klart, at væsentlige nedslag i kravene ikke kunne forventes. Et andet sigte var at berolige stemningerne i de øvrige nordiske lande og gøre det klart over for USA, at yderligere indblanding var uønsket. Molotov afviste således i skarpe vendinger rygterne om, at man skulle have fordringer over for Sverige og Norge og karakteriserede spekulationerne om, at Moskva forlangte adgang til Ålandsøerne, som ren fantasi. Samtidig affærdigedes USA's henvendelse af 12. oktober som en uvedkommende indblanding i finsk-russiske forhold, der vanskeligt kunne forliges med landets neutralitetspolitik.²⁹

I Danmark tog man offentliggørelsen af de russiske fordringer meget alvorligt. Pressen fremholdt, at de finsk-russiske forhandlinger hidtil havde været ført fortroligt. Bruddet med denne praksis ville yderligere vanskeliggøre forhandlingerne. Der var enighed om, at Finland var villig til store indrømmelser, og at det afgørende skillepunkt var spørgsmålet om en forpagtning af Hangö. *Berlingske Tidende* mente, at Finland havde strakt sig meget langt, men sat den grænse, hinsides hvilken det anså landets selvstændighed for truet. Den videre udvikling afhang derfor nu af

28. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Referat af Falkenstjerne 6.11.39; Utrikesdepartementets arkiv, Rigsarkivet, Stockholm, HP.1.Af, Breve Hamilton-Sandler 30.10.39, 31.10.39; Utrikesministeriets arkiv, Helsingfors, 109.C.1, Telegram fra ges. København 31.10.39, Note af Pajula 31.10.39; Halvdan Koht: *For fred og frihed i krigstid 1939-1940*, Oslo 1957, s. 111. Pajula har vurderet, at den danske regering allerede på dette tidspunkt havde besluttet sig for at foretage demarchen, og at det nu blot var et spørgsmål om at nå frem til den rette ordlyd (Se Pajulas note). Dette er dog at gå for vidt, eftersom den danske demarche var betinget af en tilsvarende norsk, som der ikke forelå noget sikkert tilsagn om.

29. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Dansk oversættelse af afsnittet vedrørende Ruslands forhold til Finland i Molotovs tale til den øverste sovjet den 31.10.39.

den russiske holdning til Hangö-spørgsmålet. På *Social-Demokraten* afviste man den russiske påstand om, at kravet på Hangö kunne begrundes defensivt. Desuden, skrev avisen, betragtede Finland sin neutralitet og selvstændighed som truet af kravet på Hangö, og der kunne derfor ikke herske nogen tvivl om, at Finland havde ret til at afvise det.³⁰

Da regeringen trådte sammen den 1. november, var det norske svar endnu ikke indløbet, og det forudsatte grundlag for en endelig beslutning om henvendelsen altså ikke til stede. Dertil kom, at Molotovs tale havde styrket betænelighederne i regeringen med henblik på ønskeligheden af en ny henvendelse. P. Munch vurderede således blot tre dage senere, at der var meget ringe udsigt til gennem meningsytringer at gavne Finland. Det var klart, hvor Danmarks sympati lå, men en stærkere tone over for Moskva ville gøre mere skade end gavn. Dette skred i holdningen betød ikke, at spørgsmålet blev opgivet. Men Udenrigsministeriet forespurgte i Helsingfors, hvorvidt den finske regering stadig ønskede en dansk aktion. Efter en samtale med Erkkö kunne kammerherre Lerche meddele, at man der ikke mente, at Finland ville tage skade af en dansk henvendelse. Men hvis en sådan derimod kunne skade danske interesser, skulle man ikke foretage sig noget, og Finland ville ikke føle sig stødt derover. I modsat fald så den finske regering gerne, at det gennem den aktuelle henvendelse kunne vises, at Molotovs tale ikke havde haft den tilsigtede moralske virkning. Senere på dagen indløb svaret fra Oslo. Molotovs tale havde bestyrket Koht i hans opfattelse af, at en skandinavisk henvendelse ikke ville hjælpe og rimeligvis endog skade Finland. Og den norske regering måtte derfor på det allerbestemteste fraråde en fælles henvendelse, men ville alligevel føle sig tvunget til at gå med, såfremt Danmark og Sverige blev enige.³¹

For at bevare en form for fælles skandinavisk front og nå en løsning, som alle parter kunne finde acceptabel, fremkom Sandler under fornyede telefonsamtaler med et forslag om, at Danmark og Norge kunne indskrænke sig til at rette en forespørgsel i Moskva om den seneste udvikling i forhandlingerne. Denne forsigtige fremgangsmåde blev løsningen på de danske betæneligheder, og dermed var sagen også afklaret for Norges

30. *Berlingske Tidende* 4.11.39; *Politiken* 2.11.39, 4.11.39; *Social-Demokraten* 2.11.39.

31. *Ministermødeprotokol 1929-1940. Ministeriet Stauning-Munch*, 2, 1.11.39; Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 110.D.11, Informationsmøde med den danske provinspresse 4.11.39; Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Telefontelegram fra ges. Helsingfors 1.11.39, Telefontelegram fra ges. Oslo 1.11.39.

vedkommende. På et ministermøde den 2. november kunne det således slås fast, at man sammen med den norske regering på et passende tidspunkt ville lade forespørge i Moskva om forhandlingernes gang, for på den måde at give udtryk for sin interesse i Finlands stilling. Tidspunktet skulle P. Munch og Koht vende tilbage til, når de havde indhentet nærmere oplysning om forhandlingssituationen. Et par dage efter foretagelsen af den svenske demarche den 2. november, ansås det, at man gennem gesandtskaberne i Helsingfors var blevet tilstrækkeligt underrettet om situationen, og det besluttedes at foretage henvendelsen.³²

I Moskva henvendte Bolt-Jørgensen sig i Udenrigskommissariatet den 5. november. Han blev ikke som den svenske gesandt modtaget af Molotov, men af vicekommisær Lozovski, overfor hvem han forespurgte, om der måtte kunne oplyses noget angående stillingen i de finsk-russiske forhandlinger under anførelse af, at denne sag stadig lå Danmark på sinde. Lozovski henviste blot til Molotovs tale til den øverste sovjet og udtalte, at han ikke anså det for nyttigt at give oplysninger om de videre forhandlinger. Den korte samtale forløb i al venskabelighed og gav ikke anledning til nogen art af mislyd. Den norske gesandt, der blev modtaget efter Bolt-Jørgensen, havde dog indtryk af, at henvendelsen ikke opfattedes som nogen helt venlig handling.³³

Forud for afsendelsen af instruktionen til gesandten i Moskva havde Udenrigsministeriet henvendt sig i det svenske gesandtskab med en forespørgsel om, hvorledes den svenske henvendelse var blevet modtaget i Moskva. Den svenske gesandt havde erklæret intet nærmere at vide derom og havde lovet straks at forhøre sig i Stockholm. Da Hamilton ikke af egen drift var vendt tilbage til sagen, havde Udenrigsministeriet fornyet sin forespørgsel, og Hamilton havde da meddelt, at man i Stockholm endnu ikke vidste besked derom. Svaret var ikke i overensstemmelse med sandheden. Det svenske udenrigsdepartement var nemlig blevet underrettet om spørgsmålet af gesandten i Moskva allerede den 3. november. Problemet var, at den svenske henvendelse var blevet tilbagevist i de skarpeste vendinger af Molotov, og hensigten med det undvi-

32. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Referat af Falkenstjerne 6.11.39; Udenrigspolitisk Nævn, Rigsarkivet, 8.11.39; *Ministermødeprotokol 1929-1940. Ministeriet Stauning-Munch*, 2, 2.11.39; Kersti Blidberg: »Utrikespolitiska kontakter och samarbete mellan de nordiska länderna september 1939-mars 1940«, *Scandia*, 45, 1979, s. 111-112.

33. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Chiffertelegram fra ges. Moskva 5.11.39; Utrikesdepartementets arkiv, Riksarkivet, Stockholm, HP.1.Af, Brev Hamilton-Söderblom 6.11.39.

gende svar på forespørgslen fra Udenrigsministeriet var tydeligvis at undgå, at den danske regering på denne baggrund skulle afstå fra at henvende sig i Moskva.³⁴

Konklusion

Den skandinaviske Finlandspolitik i efteråret 1939 er i eftertiden blevet bedømt udpræget negativt. F.eks. er kommunikøet fra statschefmødet af Vilh. la Cour blevet karakteriseret som »en strålende række af selvfølgeligheder, der ikke anviste nogen som helst vej frem, og som ikke i mindste måde bidrog til at lette den skæbnesvangre situation, hvori Finland befandt sig«. ³⁵ Hovedforklaringen på denne tendens kan være, at det nordiske samarbejde er blevet vurderet i lyset af begivenhederne under 2. Verdenskrig, navnlig Vinterkrigen 1939-40 og besættelsen af Danmark og Norge. Dertil må dog bemærkes, at vurderingerne af det nordiske samarbejde ofte har baseret sig på en noget uklar erkendelse af konsekvenserne af dets indbyggede begrænsninger. Viggo Sjøqvist har skrevet, at »udfaldet af mødet i Stockholm var endnu en bekræftelse på, at de nordiske lande ikke ønskede at gå videre i gensidig støtte end til at fremsætte uforpligtende udtalelser«. ³⁶ Det ville imidlertid være mere frugtbart at betragte statschefmødet og den øvrige støtte til Finland som et udtryk for den særegne sikkerhedspolitiske dimension i det nordiske samarbejde. Et militært samarbejde var udelukket af de geopolitiske forhold, men det betød ikke, at det udenrigspolitiske samarbejde var uden en sikkerhedspolitisk dimension. Således var f.eks. hovedsigtet med samarbejdet omkring udenrigspolitikken for den danske regering at maksimere indtrykket af nordisk solidaritet for derved at styrke den danske position i forholdet til Tyskland.

Hovedsigtet med de skandinaviske initiativer i forbindelse med det finsk-russiske spørgsmål var at styrke Finlands stilling over for Rusland. Dette søgte man at opnå gennem diplomatiske henvendelser i Moskva og Washington og ved en stærk manifestation af de nordiske landes sammen-

---

34. Udenrigsministeriets arkiv, Rigsarkivet, 5.G.41, Referat af Falkenstjerne 6.11.39, Chiffertelegram fra ges. Moskva 5.11.39; Carlgren 1973, s. 57. Falkenstjerne har noteret, at man med kendskab til det senere oplyste om den meget skarpe reaktion, som fra russisk side blev den svenske demarche til del, ikke kan se bort fra, at Sverige muligvis har ønsket at søge undgået, at Danmark ved at erholde oplysning desangående skulle afholde sig fra at agere (se Falkenstjernes referat).

35. la Cour 1949, s. 183.

36. Sjøqvist 1966, s. 334.

hold og ønske om at blive respekteret som neutrale, især på statschefmødet i Stockholm. Herved styrkedes regionens neutrale stilling internationalt set og Finland i de i Moskva fremstillede synspunkter, der henviste til landets nordisk orienterede neutralitetspolitik. Det var så håbet, at dette moralske pres ville påvirke Moskvas holdning over for Finland i moderat retning. Men her viste den skandinaviske Finlandspolitik sig magtesløs. Der skete ingen holdningsændring i den russiske udenrigspolitiske ledelse. Her forholdt man sig mistroisk til Finlands nordiske neutralitetspolitik og tvivlede på landets evne og vilje til at forsvare sit territorium i tilfælde af et tysk angreb på Rusland gennem Finland. I det russiske udenrigskommissariat opfattedes Finlands nordiske orientering ligefrem som et kløgtigt forsøg på at dække over en faktisk protysk politik. Stalins kompromisvilje under de finsk-russiske forhandlinger tyder på, at han ønskede at undgå en væbnet konflikt med Finland. Men han var samtidig fast besluttet på at få indfriet de minimumsfordringer af territorial art, som han afkrævede Finland.³⁷ På denne baggrund er det klart, at de skandinaviske landes moralske og diplomatiske støtte til Finland ikke havde megen mulighed for at øve indflydelse i Moskva.

For den danske regering var det afgørende i situationen at fremme den nordiske solidaritet. Man havde stor sympati med Finland og håbede, at det ville lykkes landet at holde fast ved sin nordiske neutralitetspolitik. Men man så med skeptiske øjne på de skandinaviske landes muligheder for gennem meningstilkendegivelser at gavne Finland. Samtidig var man opmærksom på, at det finsk-russiske spørgsmål kunne udvikle sig og gribe forstyrrende ind i Nordens prekære stilling som neutral. Konsekvensen var en forsigtig dansk politik. Da man i regeringen var stærkt interesseret i at styrke indtrykket af nordisk solidaritet, der vurderedes at have en stabiliserende effekt på det dansk-tyske forhold, var man villig til at støtte sådanne initiativer, der styrkede samfølelsen i Norden. På denne baggrund deltog man i den fælles skandinaviske henvendelse i Moskva den 12. oktober og det nordiske statschefmøde i Stockholm den 18.-19. oktober. Men en fornyet, skarp svensk henvendelse i Moskva i begyndelsen af november kunne man ikke umiddelbart tilslutte sig. Dette skyldes, at man i regeringen vurderede, at en stærkere tone over for Moskva i den foreliggende situation let ville kunne gøre Finland mere skade end gavn. Det har dog sandsynligvis også haft betydning for holdningsdannelsen i regerin-

37. Olli Vehviläinen & O.A. Rzesewski (red.): *Yksin suurvaltaa vastassa. Talvisodan poliittinen historia*, Jyväskylä 1997, s. 77, 126.

gen, at man ikke ville udsætte Danmark for eventuelle repressalier fra stormagten Rusland. For at støtte Finland moralsk og opretholde det nordiske sammenhold indvilligede man dog på finsk-svensk foranledning i sammen med Norge at foretage en forsigtig henvendelse i Moskva. Det overordnede dilemma, som den danske regering blev konfronteret med i forbindelse med det finsk-russiske spørgsmål, var, at man ønskede at fremme den nordiske solidaritet og derfor ikke var villig til at indtage et særstandpunkt i forhold til de øvrige nordiske lande, men samtidig måtte prioritere Danmarks øvrige udenrigspolitiske interesser.

Summary

Jan Ahtola Nielsen: Denmark and the Finnish-Russian Question in the Autumn of 1939

During the 1930s, the Scandinavian countries came to regard Finland, which had gained its independence in 1917, as an integrated part of the Nordic community. A concrete challenge to this attitude came in the autumn of 1939, when the Soviet Union attempted to press Finland to territorial cessations to ensure Soviet security. The article examines how the small power of Denmark, as an active participant on the Nordic co-operation, reacted to the territorial demands made on Finland by Moscow. It concludes that the main objective of the Scandinavian initiatives in connection with the Finnish-Russian question was to strengthen the Finnish position vis-à-vis the Soviet Union. It was attempted to reach this objective by diplomatic representations in Moscow and Washington and by a strong manifestation of the solidarity of the Nordic countries and their wish to be respected as neutrals. However, Denmark was not willing to go further than putting moral pressure on Moscow, and the Danish policy on this issue was particularly cautious when compared to the Swedish policy. It was certainly the wish of Denmark to further Nordic solidarity, and for this reason the Danes did not want to take up a separate attitude, differing from that of the other Nordic countries; but it had to be weighed up against Denmark's other foreign political interests – and in these Finland played a much more modest role than it did for Sweden.

(Translated by Sheila & Jørgen Peder Clausager)